

Лекційне заняття для педагогічних працівників «Особливості гендерного виховання дітей дошкільного віку».

*Підготувала:
вихователь – методист
Ольга Марченко*

План

1. Вступ.

Актуальність та проблематика гендерного виховання

2. Науково – теоретичні засади гендерного виховання дітей дошкільного віку:

а) історія становлення гендерного виховання;

б) з'ясування понять «гендер» і «стать».

3. Виховання дітей з урахуванням гендерних особливостей.

4. Використання сучасних педагогічних технологій у гендерному вихованні дітей дошкільного віку

1. Вступ.

Актуальність та проблематика гендерного виховання

Проблема гендерного виховання хвилює сьогодні багатьох педагогів, психологів. Інтерес обумовлений тим, що сучасні вимоги індивідуального підходу до формування особистості не можуть ігнорувати гендерні особливості дитини, так як це біосоціокультурні характеристики. Сучасні пріоритети у вихованні хлопчиків і дівчаток полягають не в закріпленні жорстких стандартів маскулінності і фемінності, а у вивченні потенціалу партнерських взаємин між хлопчиками і дівчатками, вихованні людського в жінці і чоловікові, щирості, взаєморозуміння, взаємодоповнюваності.

Нейропсихологи, фізіологи, психологи і педагоги вважають, що формування гендерної стійкості обумовлено соціокультурними нормами і залежить в першу чергу від ставлення батьків до дитини, характеру батьківських установок і прихильності як матері до дитини, так і дитини до матері, а також від виховання її в ЗДО. Однак зміст роботи з дошкільниками з урахуванням їх гендерних особливостей розроблено недостатньо.

Так, проблему гендерного виховання дітей дошкільного віку досліджували О.О. Кудрявцева, К.Д. Ушинський, С.А. Марутян, В.О. Сухомлинський, А.А. Палій, П.В. Плісенко, О.В. Прозументик, Т.А. Рєпіна, Л.Г. Тараннікова, А.Я. Коменський, С.В. Шаповалова.

Нові трансформаційні процеси у світовій спільноті, у нашій державі, початок ери повноправності буття жінки та чоловіка потребують глибшого осмислення соціально-психологічних механізмів набуття дитиною гендерної ідентичності, як передумови повноцінної реалізації «Я».

Наукові дослідження довели, що висока фемінність у жінок та маскуліність у чоловіків у сучасному суспільстві не завжди є гарантією їхнього соціального та психологічного благополуччя. Сьогодні все більше вчених пов'язують розв'язання цього завдання з реалізацією гендерного підходу в освіті тому, що саме гендерний підхід орієнтований на формування й утвердження рівних, незалежних від статі можливостей самореалізації людини в усіх сферах життєдіяльності.

Тому сьогодні постає потреба сформувати певну суму знань, нам, вихователям ЗДО, про особливості гендерного виховання дітей дошкільного віку.

Актуальність обраної теми обумовлюється низкою об'єктивних чинників - реальні трансформації гендерних стосунків у сучасному українському суспільстві; злам традиційної системи поляризації жіночих та чоловічих соціальних ролей, їхнє зближення, переосмислення ролі та місця жінки у різних сферах суспільної діяльності; необхідність вивчення основ гендерних знань в системі освіти; як показує вивчення досвіду, у дошкільних навчальних закладах гендерне виховання відбувається стихійно, практично запроваджується жорсткий традиційний підхід у формуванні статево-рольових стереотипів, стереотипів самосприйняття та самооцінки особистості дитини лише за статевою ознакою, у змісті виховання недостатньо присутній гендерний компонент та його методичне забезпечення.

Мета нашої лекції полягає в обґрунтуванні комплексу психолого-педагогічних умов, які забезпечують гендерний підхід у вихованні дітей дошкільного віку у ЗДО.

Колеги, гендерний підхід у вихованні дітей дошкільного віку є можливим за наступних умов:

- вивчення особливостей гендерних уявлень у дітей;
- цілеспрямоване використання системи адекватних методичних засобів у виховній роботі, які сприяють формуванню гендерної ідентичності у дошкільників;
- забезпечення індивідуального підходу до виявлення гендерної поведінки хлопчиками та дівчатками дошкільного віку.

Для створення умов нам, педагогам, необхідно вирішити і реалізувати завдання, а саме:

- проаналізувати сучасні наукові дослідження для реалізації гендерного підходу у вихованні дітей дошкільного віку та визначитися в основних гендерних термінах,
- виявити особливості гендерних уявлень дітей дошкільного віку та охарактеризувати особливості їх гендерної поведінки у різних видах діяльності,
- обґрунтувати комплекс організаційно-педагогічних умов, що забезпечує гендерний підхід у вихованні дітей дошкільного віку, та апробувати його у виховній роботі з дітьми.

Для розв'язання поставлених завдань в ході лекції будуть використані такі методи:

- теоретичні: аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури, який сприяв виявленню, узагальненню систематизації різних аспектів досліджуваної проблеми;
- емпіричні: педагогічне спостереження, дослідницька бесіда, вивчення і узагальнення передового педагогічного досвіду, анкетування.

2. Науково – теоретичні засади гендерного виховання дітей дошкільного віку

Історія становлення гендерного виховання

Колеги, детальніше зупинимось на науково – теоретичних засадах гендерного виховання дітей дошкільного віку. Наприкінці ХХ століття людство відкрило для себе новий гендерний світ. Останнім часом можна вважати швидко залучення жінок до соціального та політичного життя, з'являються держави із 40-відсотковою присутністю жінок на вищих законодавчих та адміністративних посадах. Україна, рухаючись у бік європейського співтовариства, робить перші кроки в розв'язанні гендерних проблем соціального партнерства жінок і чоловіків та гармонійної взаємодії двох біосоціальних груп в інтересах суспільства. Рівень демократичності суспільства й цивілізованості людських взаємин визначається низкою критеріїв, найсуттєвіший з них ставлення суспільства до жінок та їхніх прав. Тому порушення проблем гендерної асиметрії у сферах культури, економіки, політики, освіти, формування в Україні ефективної політики рівних можливостей для чоловіків і жінок одна з умов розбудови демократичної держави. Конституційне закріплення принципу рівноправності жінок і чоловіків свідчить, що українська держава, її соціум прагне вийти на європейський і світовий рівень у розв'язанні гендерних проблем та регулюванні стосунків між жінками та чоловіками. А це важливий аспект розвитку людського потенціалу, подолання віковичних бар'єрів, що спричинили гендерну нерівність. Дотримання принципу рівності статей у соціальному, економічному, політичному житті суспільства, а також такий рівень громадської свідомості, де успішно відтворюються демократичні цінності, гарантують підтримку гідності кожної людини незалежно від статі. Це показники гендерної культури. Порушення питань гендерної рівності та гендерної рівноправності, руйнування старих стереотипів про жінку як другорядну особу - характерна ознака сучасності, тенденція до гармонізації стосунків двох половин людства, основи якої було закладено й сформовано ООН і та Радою Європи. Загальна Декларація прав людини (1948) закріпила один з основних принципів життєдіяльності світового співтовариства - принцип недопущення дискримінації - й проголосила, що всі люди народжуються вільними й рівними і що кожна людина повинна мати всі права та свобода без будь-якого обмеження за ознакою статі. У доповіді за 1995р.,

присвяченій становищу жінок та проблемам тендерного розвитку людського потенціалу, на IV Всесвітній конференції в Пекіні зазначається:

- розвиток людського потенціалу - це процес розширення можливостей усіх людей, а не лише окремих груп;
- соціальні умови, за яких жінки не мають змоги реалізувати себе, - це хронічна вада розвитку всіх сучасних суспільств;
- рух до рівноправ'я жінок і чоловіків є процесом політичного характеру, він потребує нового типу мислення, у якому старі стереотипи поступаються місцем гуманній філософії, що визначає всіх людей, незалежно від статі, як носіїв суспільних змін.

Отже, сучасне розуміння людського потенціалу, повною мірою враховує гендерний чинник, інтереси, проблеми, потенціал жінок.

Поняття «гендер» і «стать»

Гендерна наука відносно молода, тому й тлумачення самого поняття «гендер» ще й досі є проблематичним.

Перші наукові праці з гендерної проблематики з'явилися близько 20 років тому. Але, незважаючи на відносну «молодість» гендерного підходу та складність самого феномену, початок XXI століття ознаменувався пошуком шляхів соціального партнерства жінок і чоловіків, рівномірного використання їх потенціалу в будь-якій сфері життєдіяльності, що є метою сучасного людства.

«Гендер» є одним із наймолодших термінів у психології, педагогіці, соціології, суспільствознавстві тощо. Вважається, що вперше на науковому рівні його застосувала до аналізу стосунків і діяльності чоловіків і жінок та для точного тлумачення біологічних, фізіологічних і соціально-рольових відмінностей представників різної статі американка Дж.В. Скотт, науковець і педагог.

Гендер означає «соціальні стосунки між людьми різних статей», «соціально організовані стосунки між людьми різних статей», «поділ ролей на чоловічі та жіночі».

Інколи поняття «гендер» пов'язують із поняттям фемінізм (психологічні поведінкові властивості, характерні для чоловіків і жінок), що є причиною неправильного розуміння сутності гендерної рівності.

Гендерна рівність - це не тільки рівність статей, а й рівність використання особистісного потенціалу кожної людини незалежно від статі.

Більшість дослідників розрізняють поняття «стать» і «гендер» та схиляються до думки, що зі статтю пов'язані лише фізіологічні особливості будови тіла, а з гендером - психологічні, соціальні та культурні відмінності між чоловіками й жінками, їхні маскулінні та фемінні якості.

Маскулінність, фемінність - нормативні уявлення про соматичні, психічні й поведінкові властивості, притаманні чоловікам і жінкам.

На відміну від біологічної статі як сукупності природних фізіологічних ознак людини, з якими вона народжується, гендер точно характеризує соціальну стать людини. Отже, відмінність між статтю та гендером - фундаментальна, тобто вона не обмежується лише біологією та фізіологією.

Науковці вважають, що мозок людини може програмувати поведінку як за чоловічим, так і за жіночим типом. Іншими словами, кожна людина володіє водночас маскулініми й фемінними рисами, і лише ступінь їх вираженості та особливості поєднання визначають індивідуальність особистості. Фемінність і маскуліність як якості особистості є дуже важливими для нормальної життєдіяльності людини. Саме вони переважно зумовлюють поведінку, спосіб життя, а також формування особистісних якостей людини.

Усвідомлення людиною своєї приналежності до чоловічого або жіночого тендеру, набуття індивідом психологічних, поведінкових, соціальних та культурних властивостей - дуже складний процес, пов'язаний із засвоєнням певної тендерної ролі, стереотипу, який традиційно асоціюється із жіночою або чоловічою соціальною функцією. Гендерні функції створюють люди впродовж тривалого часу. Вони формуються під впливом суспільства.

Отже, гендерні проблеми не є лише жіночими проблемами - це проблеми всього суспільства, хоча більшість світових та українських праць, присвячених тендеру належить жінкам, тобто жінка є об'єктом та суб'єктом гендерних досліджень.

Глибше й докладніше проаналізувавши цю тематику, можна з'ясувати, що предметом гендерного аналізу є не тільки жіноча, а й чоловіча стать, соціальні й економічні стосунки чоловіків та жінок між собою.

Проблема гендеру в педагогічній науці нова, у колі інтересів багатьох науковців перебувають такі аспекти: опанування основ гендерної культури і технологій, упровадження принципів гендерної демократії у сфері освітнього простору (В. Агеєв, Т. Булавина, Т. Говорун, О. Кікінежді, Я. Кічук та ін.), набуття ознак теоретичної і практичної готовності до гендерного виховання й освіти нової генерації підростаючого покоління (Л. Булатова, В. Кравець, Р. Мойсюк).

Педагог Р. Мойсюк розкриває основні напрями сучасних наукових досліджень з проблеми становлення гендерної освіти в Україні. Науковець підтверджує, що гендерна концепція ще недостатньо висвітлена у навчально-виховному процесі закладу освіти, де більшість педпрацівників незнайомі із суттю гендерного підходу, не володіють гендерною термінологією, вважаючи, що заклад освіти продовжує здійснювати навчально-виховний процес у дусі стереотипізованого підходу, що відповідає традиціям патріархальної культури. Погоджуємося з висновками автора щодо необхідності розвитку гендерної педагогіки як нової галузі педагогічної науки. Теоретичні основи цієї науки висвітлив В.Кравець.

Питання співвідношення педагогіки і гендеру як складних соціальних і наукових категорій вивчає й Л. Штильова. Вона вважає, що сучасний заклад освіти повинен сприяти розвитку індивідуальних можливостей і рис дітей, створювати умови для їхньої самореалізації, незалежно від статі та упереджень, для чого педагогічний колектив має володіти гендерною чутливістю та гендерним підходом у вихованні та навчанні. Л. Штильова перелічує низку факторів, що зумовлюють необхідність включення до педагогічної науки і практики понять гендерна освіта та гендерне виховання.

Серед цих факторів визначальним є традиційне розуміння термінів статевого виховання і статевого соціалізація, що не відтворює реалій сучасності, а лише ускладнює їхнє розуміння. На часту підміну чи невизначене трактування понять статевого, сексуального, статево-рольового, гендерного виховання звертають увагу й інші дослідники.

С.Вихор вважає гендерний підхід в освіті складовою особистісно зорієнтованого освітнього процесу. На думку науковця, це механізм досягнення гендерної рівності та утвердження рівних можливостей для самореалізації кожної особистості. Такий підхід передбачає: відсутність орієнтації на особливе призначення чоловіка чи жінки; заохочення видів діяльності, що відповідають інтересам особистості; пом'якшення гендерних стереотипів; врахування соціально-статевих відмінностей. Дослідниця розкриває особливості гендерного виховання у старшому підлітковому та ранньому юнацькому віці, що характеризується почуттям дорослості чуттям статі, суперечністю між необхідністю наслідувати гендерні стереотипи і бажанням утвердити власні норми і цінності, виникненням потреби спілкуватися з однолітками протилежної статі, необхідністю самовизначення, вибору життєвого і професійного шляху, формуванням світогляду.

Як бачимо, питання гендерного виховання цікавить багатьох науковців.

Стосовно змісту роботи з дітьми дошкільного віку з урахуванням гендерних особливостей, то проблема є не висвітленою. Найновіші дані з питань статевого виховання у ЗДО представлено у посібнику Л.Олійник. Автор, базуючись на висновках вітчизняних і зарубіжних вчених та власному досвіді досліджень у галузі родинного та суспільного статевого виховання дітей, розкриває актуальні питання особистісно орієнтованої дошкільної та початкової освіти з метою формування життєвої компетентності вихованців. Л.Олійник розмежовує поняття статевого, сексуального та гендерного виховання. Статеве - ширше поняття і складається з усіх взаємовідносин між людьми різної статі. Воно забезпечує правильний статевий розвиток дітей та оволодіння нормами взаємин з представниками протилежної та власної статі, а також правильне ставлення до питань статі. Сексуальні особливості індивіда пов'язані загалом з еротичними почуттями і стосунками. Гендерне виховання, на думку науковця, полягає в оволодінні хлопчиком чи дівчинкою нормами статевої поведінки і культурою міжстатевих стосунків. У цьому контексті важливе значення сьогодні має просвіта батьків. Тому погоджуємось з думкою Л.Олійник, що сучасному педагогу потрібні уміння якісного консультування батьків з питань психосексуального розвитку їхніх дітей, надання родинам адекватних порад стосовно статевого виховання дошкільнят.

У зв'язку з переоцінкою багатьох норм, які раніше здавалися непорушними, відбувається переорієнтування сучасної вітчизняної педагогіки в питаннях гендерного виховання. У Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні надається визначення статевого виховання в дошкільному віці. Це - вплив на психічний і фізичний розвиток хлопчика і дівчинки з метою оптимізації їхньої діяльності, пов'язаної з відносинами представників різної

статі, з формуванням статевої ролі. Адже формування в дітей еталонів справжніх чоловіка й жінки та потреби додержуватися їх необхідно для нормальної та ефективної соціалізації особистості. Усвідомлення дитиною своєї статевої приналежності сприяє зародженню елементарних форм дитячого світогляду, який у свою чергу є важливою складовою життєвої компетентності дошкільника. Статева приналежність дитини спрямовує її активність у діяльності, пізнанні, впливає на когнітивну, афективну й регулятивну сфери особистості, є суттєвим чинником у формуванні інтересів, ціннісних орієнтацій дошкільників.

В Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція), за освітнім напрямом «Особистість дитини» наголошується, що дитина має бути обізнана із різними соціальними ролями людей (жінки, чоловіки, дівчатка, хлопчики, тощо); з елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин; уміння дотримуватись їх під час спілкування, здатна взаємодіяти з людьми, які її оточують: узгоджувати свої дії, поведінку з іншими; усвідомлювати своє місце в соціальному середовищі; позитивно сприймати себе.

Під впливом дорослих - батьків та педагогів - дошкільник має засвоїти статево-рольову модель поведінки, якої дотримується індивід, щоб його визнавали як чоловіка або жінку. Натомість, процес статевої соціалізації відбувається в умовах існуючої безстатевої педагогіки, а також природного, історично обумовленого розмивання меж між жіночими й чоловічими соціальними ролями. Статеве виховання дошкільників здійснюється стихійно, без належної педагогічної уваги, унаслідок чого життєвий шлях особистості перекручується, а в деяких випадках набуває спотвореного характеру. Фахівці зазначають, що після шести років змінити статево-рольову орієнтацію психологічними методами практично неможливо.

Слід зауважити, що останніми роками гендерні аспекти дитинства привертають увагу багатьох фахівців (І.С.Кон, Т.А.Рєпіна, В.А.Крутецький, Ш.Берн, В.Є.Каган).

Однак на тлі значної кількості публікацій проблема гендерної специфіки розвитку залишається практично не вивченою. Вивчаючи проблему Л.І.Столярчук, знайшла менше двох сотень робіт російською мовою (від тез до дисертацій з середини XIX до кінця XX століття), в яких спеціально розглядаються питання статевого виховання як одного з напрямків виховання. І є лише декілька робіт, автори яких роблять спробу розглянути виховання хлопчиків і дівчаток у статево-рольовому аспекті (Т.Ю.Абаєва, Л.Н.Тимошенко). Зокрема, стосовно дітей дошкільного віку подібні дослідження взагалі одиничні.

Важливість цих робіт у тому, що в них знайшла відображення нова тенденція - в останні десятиліття в людинознавстві все більш інтенсивно досліджуються проблеми статево-рольових або гендерних відмінностей.

Ні для кого не секрет, що система освіти абсолютно безстатева: побутова «спільність» хлопчиків і дівчаток у ЗДО, режим дня не враховує різні норми рухливості у хлопчиків і дівчаток. Харчування уніфіковано і по

часу прийому їжі, і по її асортименту. Змістовно і за стилем система виховання фемінізованими, як педагогічними кадрами, так і має місце сімейна фемінізація (50% дітей живуть у сім'ях, де немає батьків), що особливо неприйнятно для хлопчиків. І.С.Кон наводить такі дані: у хлопчиків яскравіше проявляється любов до ризику, відсутність турботи про власну безпеку, бажання виділитися, схильність до девіантної, висока змагальність, потреба в досягненні результату, прагнення до домінування. На наш погляд, ці якості будуть в найкращій мірі використані в залученні хлопчиків до технічної творчості.

Гендерний підхід необхідний, коли мова йде про індивідуалізації освіти, але і творчість індивідуально. В даному випадку, це спроба сприяти розвитку розуміння і сприйнятливості по відношенню до себе, що в цілому може сприяти вирішенню проблем, пов'язаних з гендерною ідентифікацією і самореалізацією.

У сучасних умовах творча особистість стає затребуваною суспільством на всіх ступенях її розвитку. Кількість змін у житті, що відбуваються за невеликий відрізок часу, настійно вимагають від людини якостей, що дозволяють творчо і продуктивно підходити до будь-яких змін. Для того щоб вижити в ситуації постійних змін, щоб адекватно на них реагувати, людина повинна активізувати свій творчий потенціал.

Різні автори визначають здатність до творчості по-різному, але загальним у понятті є те, що здатність до творчості бачиться в створенні щось нового, оригінального. Критерієм творчості при цьому є не тільки якість результату, а характеристики та процеси, що активізують творчу продуктивність - саме це називається креативністю (Е.М.Фромм). Незважаючи на дану від природи здатність до творчої діяльності, тільки цілеспрямоване навчання дає можливість забезпечити високий рівень розвитку закладених творчих здібностей (М.Н.Скаткін). Формування цих здібностей слід розпочинати на ранніх стадіях розвитку особистості. Гендерний підхід необхідний і в навчанні, так як всі аспекти розвитку хлопчиків і дівчаток розрізняються за швидкістю і за змістом. Достовірно встановлено, що у хлопчиків більше розвинені математичні, візуально-просторові, інструментальні здібності.

Аналіз досвіду творчого виховання в конструюванні виявив позитивні тенденції: розроблені форми і методи організації різних видів конструювання та ігор, створюються умови для розвитку розумових і творчих здібностей. Разом з тим, всім дорослим, я маю на увазі і педагогів, і батьків, слід взаємодіяти з дитиною на рівні співтворчості, сприяння в трудовій, конструктивної і пізнавальної діяльності з позиції гендерного підходу. А для реалізації цього підходу слід продумати і підібрати об'єкти для творчої діяльності з застосуванням знань про гендерні особливості малюків.

Автор сучасного підручника «Дошкільна педагогіка» Т.І.Поніманська акцентує: «В опануванні проблематикою статевого виховання дошкільників педагогові доведеться долати певні когнітивні (пізнавальні), психологічні бар'єри, виявляти такт, гнучкість і делікатність. Попри неоднозначне

ставлення до цієї проблеми в науці й громадській думці, відвертатися від неї не слід, оскільки це є однією із тенденцій розвитку сучасної цивілізації».

Таким чином, аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що на нинішньому педагогічному терені маємо таку ситуацію: науково доведено важливість дошкільного дитинства для формування психологічної статі й пов'язаних із нею особистісних новоутворень; існують авторські програми та методичні розробки зі статевого виховання дошкільників; у чинних програмах, за якими працюють дошкільні навчальні заклади України (Дитина, Базова программа Я у Світі, Українське дошкілля), завдання статевого виховання дітей відсутні; сучасні педагогічні часописи та педагогічна преса освітлюють ідеї здійснення статевого виховання в ЗДО у вигляді організації предметно-розвивального середовища відповідно до статі (О.Качіна), гендерного виховання (О. Кікінежді), організації груп роздільного навчання та виховання дітей (Т.Фіяло) тощо; оскільки за вітчизняними традиціями статево виховання дошкільників не передбачається здійснювати в суспільних установах, натомість, воно вважається особистою справою батьків.

Отже, не можна заперечувати, що поведінка осіб чоловічої і жіночої статі є наслідком їхньої соціалізації і виховання, відповідно з уявленнями суспільства про ролі чоловіків і жінок. Щоб зрозуміти реальну поведінку чоловіків і жінок, треба на думку І.С.Кона, знати біологічні константи й соціальні фактори, такі, як статевий розподіл праці, особливості виховання хлопців і дівчат, як це все відбивається і заломлюється у людській психіці: як відбувається усвідомлення індивідом своєї статевої належності, формування відповідної самосвідомості, рівня домагань, самооцінок тощо.

Дослідник О.Кікінежді зазначає, що традиційна система відмінностей статевих ролей базується на ідеї взаємодоповнюваності психологічних властивостей статей: чоловіки - сильні, безстрашні, мужні; жінки - слухняні, боязкі, орієнтовані на догляд, турботу тощо

Узагальнюючи ідеї виховання хлопчиків та дівчаток, акумульовані гуманістичною педагогікою, О.Кікінежді доходить висновку, що вони базуються на засадах гендерного паритету, оскільки наголошують на тому, що:

- немає статовідповідних видів людської діяльності; освоєння будь-якого виду занять залежить від індивідуальних інтересів, здібностей, мотивації діяльності,
- і чоловік, і жінка відіграють однаково вагомі ролі у родині та вихованні дитини,
- хлопчики і дівчатка, чоловіки і жінки мають однакові можливості для оволодіння трудовими вміннями та навичками, різними професіями,
- вихованні дітей слід виходити з тези про рівні здібності, можливості статей та їхніх життєвих сценаріїв на майбутнє,
- неприпустимо протиставляти дітей за статтю в різних сферах життєдіяльності, в іграх, навчанні, у планах на майбутнє тощо,
- хлопчики та дівчатка мають багато подібного і небагато відмінного,

- важливо вчити дітей протистояти стереотипам та статево типізованим очікуванням: їх прийняття може обмежити, збіднити особисте життя,
- важливо підтримувати дружнє співіснування статей у гендерно нейтральному вихованні. Хлопчики та дівчатка можуть бути друзями і поважати одне одного; вони мають отримати рівнозначне виховання на базі однакових статевоїх ролей, залучення до однакових видів діяльності.

Отже, батькам та педагогам слід відмовитися від статево відповідних традиційних очікувань на користь особистісного, індивідуалізованого розвитку дитини.

Виховання дітей з урахуванням гендерних особливостей

Питання гендерного виховання стають небайдужими для дитини з того моменту, як вона починає усвідомлювати свою статево належність, розуміти, що вона не лише дитина, а хлопчик або дівчинка. Статева ідентифікація - один з найважливіших елементів становлення особистості дитини, який впливає на все її подальше життя.

Підготовку дітей до виконання свого життєвого призначення, різних соціальних ролей - мужнього сина, турботливої доньки, доброго брата чи сестри - треба починати з раннього віку, коли починає формуватись особистість.

Метою гендерного виховання є:

- формування правильного розуміння ролі чоловіка і ролі жінки у суспільстві;
- формування моделі поведінки певної статі;
- прищеплення культури взаємовідносин статей.

З огляду на це перед педагогами стоять такі завдання з гендерного виховання дошкільників:

- виховувати у дітей стійкий інтерес і позитивне ставлення до себе як об'єкта пізнання;
- поглиблювати знання про розподіл усіх людей на чоловіків і жінок, про зміст понять «хлопчик», «дівчинка», сприяти статевої ідентифікації;
- правильно і компетентно реагувати на прояви сексуального розвитку дітей різних статей;
- підтримувати фізичне і психічне здоров'я дітей, радість світосприйняття. оптимістичне ставлення до навколишнього світу;
- створювати умови для набуття досвіду відносин з навколишнім світом у цілому і світом людей зокрема;
- ознайомлювати з основними функціями сім'ї як психологічної групи і соціального інституту;
- закладати основи виконання відповідних своїй статі соціальних ролей.

В результаті аналізу психолого-педагогічних досліджень, було встановлено, що саме в період дошкільного дитинства у всіх дітей, що живуть в різних країнах світу, відбувається прийняття гендерної ролі.

Аналіз літератури показує, що в світовій психолого-педагогічній науці є багато робіт присвячених вивченню статевої особливості дітей дошкільного віку. Одностайні вчені лише в одному - формування гендерної стійкості обумовлено соціокультурними нормами і залежить в першу чергу від

ставлення батьків до дитини, характеру батьківських установок і прихильності як матері до дитини, так і дитини до матері, а також від виховання його в дошкільному освітньому закладі.

За багатьма параметрами соціального та емоційного розвитку дитини вирішальну роль відіграють не тільки батьки, але і однолітки, які фіксують порушення неписаного гендерного коду і жорстоко карають його порушників. Діти не сприймають у своєму суспільстві поведінкових депривації і порушень в статево-рольової ідентифікації. Причому жіночних хлопчиків відкидають хлопчики, але охоче приймають дівчатка, і навпаки - маскулінних дівчаток відштовхують дівчатка, але приймають хлопчики.

В даний час в системі дошкільної освіти виникають серйозні проблеми з питань гендерного виховання. В першу чергу це пов'язано з тим, що в програмно-методичному забезпеченні дошкільних освітніх установ не враховуються гендерні особливості. У результаті цього зміст виховання і освіти орієнтовано на вікові та психологічні особливості дітей, а не на хлопчиків і дівчаток того чи іншого віку, які, на думку вчених розрізняються:

- у фізичному розвитку і соціальній поведінці;
- в інтелектуальних і візуально-просторових здібностях і рівні досягнень;
- в прояві агресії і багато чому іншому.

Період дошкільного дитинства - це той період, в процесі якого батьки повинні зрозуміти дитину і допомогти їй розкрити ті унікальні можливості, які дані їй своєю статтю, якщо ми хочемо виховати чоловіків і жінок, а не безстатевих істот, розгубили переваги своєї статі. У найвідповідальніший період формування гендерної стійкості дівчатка і хлопчики протягом тривалого часу перебування в дошкільному освітньому закладі (8-12 годин) піддаються виключно жіночому впливу.

Спостереження показують, що в даний час звернення вихователів обмежується словом «діти», що не сприяє ідентифікації образу «Я» дитини з певною соціальною роллю. Тому першочерговим завданням є запровадження в життя дошкільних освітніх установ статево-орієнтованих звернень до дітей в тих ситуаціях, коли це є доречним.

Стратегія навчання, форми і методи роботи з дітьми, які застосовуються в дитячому садку, найчастіше розраховані на дівчаток. При цьому виховують і дівчаток, і хлопчиків найчастіше жінки: вдома - мама чи бабуся, а в дитячому садку - жінки-вихователі. У результаті для багатьох хлопчиків гендерна стійкість формується без участі чоловіків. А жінки, на думку вчених, правильно виховувати хлопчиків не можуть, тільки з однієї простої причини: у них інший тип мозку й інший тип мислення. Крім того, педагог-жінка, природно, не розташовує дитячим досвідом переживань, з якими стикаються хлопчики дошкільного віку у спілкуванні з дорослими і дітьми. Тому при спілкуванні з хлопчиками багато вихователі керуються лише уявленнями про те, що якщо це хлопчик, то, отже, він є втіленням волі, сили, витривалості. В результаті цього зовсім не мужні, а скоріше боязливі, слабкі фізично і дуже ранимі хлопчики систематично піддаються з боку вихователів травмуючого їх впливу.

Вихователю необхідно пам'ятати, що дівчатка вкрай чутливі до інтонацій, до форми оцінки, її публічності. Для дівчаток дуже важливо, щоб ними захоплювалися в присутності інших дітей, батьків і т.п. Для хлопчиків найбільш значущим є вказівка на те, що він добився результату саме в цьому: навчився вітатися, чистити зуби, конструювати щось і т.п. Кожен придбаний навик, результат, який хлопчикові вдалося отримати, позитивно позначається на його особистісне зростання, дозволяє пишатися собою і прагнути до нових досягнень. Але саме у хлопчиків спостерігається тенденція до того, що домігшись результату в якомусь виді діяльності, вони так щасливі цим, що готові конструювати або малювати одне і те ж, що дозволяє їм утвердитися у своїх досягненнях, але вимагає правильного розуміння з боку вихователя.

Хлопчики дуже люблять дружні бійки, що не є проявом агресії і створює у дітей позитивний емоційний фон. Вихователі не завжди правильно розуміють потребу хлопчиків у цих бійках і різко переривають їх, позбавляючи дітей радості, яку вони при цьому відчувають. Очевидно, настав час для того, щоб сформувати у вихователів правильне ставлення до подібного роду занять хлопчиків і навчити їх керувати ними.

Особливо помітні відмінності дівчаток і хлопчиків дошкільного віку в ігровій діяльності. Вчені відзначають різний зміст і ігрові стилі, які часто не можуть бути реалізовані дітьми в силу того, що вихователям - жінкам ближче тихі ігри дівчаток на сімейно-побутові теми. Галасливі, наповнені рухом ігри хлопчиків викликають у вихователів роздратування, так як вони вважають, що такого роду ігри є лише безглуздою біганиною і можуть призвести до травми, а, отже, їм не місце в житті групи і вони повинні бути припинені. В результаті хлопчики позбавлені істинно «чоловічих ігор», що негативно позначається на їх особистісному розвитку.

При спільному вихованні хлопчиків і дівчаток дуже важливою педагогічною задачею є подолання роз'єднаності між ними і організація спільних ігор, у процесі яких діти могли б діяти спільно, але у відповідності з гендерними особливостями. Хлопчики приймають на себе чоловічі ролі, а дівчатка - жіночі.

Аналогічним чином може бути побудована і театралізована діяльність. Особливої уваги з боку педагогів потребують проблеми, пов'язані з організацією предметно-просторового середовища.

Середовище є одним з основних засобів розвитку особистості дитини, джерелом її індивідуальних знань і соціального досвіду. Предметно-просторова середина не тільки забезпечує різні види активності дошкільників (фізичної, ігровий, розумової і т.п.), але і є основою його самостійної діяльності з урахуванням гендерних особливостей. Роль дорослого в даному випадку полягає в тому, щоб відкрити перед хлопчиками і дівчатками весь спектр можливостей середовища і направити їх зусилля на використання окремих елементів її з урахуванням гендерних та індивідуальних особливостей і потреб кожної дитини. Разом з тим, в психологічних особливостях виховання вкорінений дисбаланс предметного середовища в бік переважаючих «дівочих» матеріалів і посібників, так як вони ближче жіночі-

вихователю, до того ж створюють відчуття безпеки, на відміну від іграшок, які воліли б хлопчики.

Тому стає очевидним, що при вихованні дитини-дошкільника в сім'ї та освітньому закладі існує багато проблем, пов'язаних з формуванням у дітей гендерної ідентичності, рішення яких стає цілком реальним, якщо підійти до них з урахуванням сучасних досягнень психології та педагогіки. На думку вчених, найбільш сприятливим віковим періодом для початку цієї роботи є четвертий рік життя.

Основним джерелом інформації дитини про себе є оточуючі люди, які також допомагають їй усвідомити статеву належність. Наприкінці раннього дитинства відбувається ідентифікація дитиною себе зі статтю. Однак вона ще не знає, яким змістом наповнені слова «хлопчик» і «дівчинка».

Дорослі свідомо або несвідомо допомагають дитині опанувати її статеву роль відповідно до загальноприйнятих стереотипів, прищеплюючи зразки статево-рольової поведінки хлопчика чи дівчинки. Хлопчикам дозволяють більше проявів агресивності, заохочують активність, ініціативність, витримку («Не плач, ти не дівчинка, ти – чоловік»); від дівчаток чекають ніжності, чуйності й емоційності («Не бийся, не лазь по огорожі і деревах, ти - дівчинка!»). Орієнтація дитини на статеву роль відбувається здебільшого в сім'ї.

Стереотипи чоловічої і жіночої поведінки дитина засвоює через безпосереднє спостереження за поведінкою чоловіків і жінок, а також через твори мистецтва. До трьох років малюк зауважує зовнішні відмінності чоловіків і жінок у манері поведінки, в одязі. Часто індивідуальні особливості поведінки чи зовнішності людини він сприймає як ознаки певної статі. Після трьох років діти розуміють, що стать не змінюється з часом, зі зміною одягу, зачіски, роду занять тощо. Дитина наслідує не лише форми поведінки дорослих своєї статі, а й шкідливі звички, які іноді починає вносити у сюжети ігор.

У дошкільному віці зароджуються і розвиваються відмінності у спрямованості спілкування хлопчиків і дівчаток, доброзичливість до дітей своєї статі: хлопчик частіше обирає хлопчиків, а дівчатка - дівчаток. Розвивається усвідомлення себе як хлопчика або як дівчинки. Граючись, діти часто групуються за ознакою статі. В іграх проявляється емоційність дитини, відпрацьовуються варіанти чоловічої і жіночої ролі форм поведінки. У рольовій грі хлопчик, наслідуючи чоловіків, обирає роль шофера, космонавта, моряка; дівчинка - лікаря, вихователя, перукаря. Дівчатка швидше і легше пристосовуються до нової ситуації, ніж хлопчики.

Інтереси хлопчиків зосереджені на техніці, іграх-змаганнях, у яких можна реалізувати своє прагнення до перемоги, лідерства. Вони визнають лідерами сильних, сміливих та ініціативних однолітків. Водночас дівчатка надають перевагу міжособистісним стосункам з веселими, поступливими ровесницями з м'якою вдачею.

Статева належність дітей також проявляється у виборі іграшок, який відображає розрізнення дитиною специфіки чоловічої і жіночої діяльності:

уже на четвертому році життя хлопчики вибирають для ігор машини, кубики, інструменти; дівчатка - ляльки, посуд. У хлопчиків спостерігається більший розвиток технічних навичок, у дівчаток - побутових.

До кінця дошкільного віку діти усвідомлюють незворотність статевої належності і починають відповідно будувати свою поведінку. У них виникають своєрідні індивідуалізовані ставлення до деяких ровесників іншої статі. Наприклад, хлопчик може відчувати радість, хвилювання, побачивши дівчинку. Дорослі повинні уважно ставитись до почуттів дитини, не дозволяючи собі іронії або поблажливої зарозумілості. Водночас не слід і заохочувати дитячу закоханість, краще переключити увагу дитини на інші сфери, які можуть зацікавити її. Пізнавальний інтерес до повсякденного життя людей і міжособистісних стосунків чоловіків і жінок відображається у дитячих розмовах про любов, одруження і народження дітей.

Усвідомлення статевої належності виникає в дитини у зв'язку з її загальними пізнавальними інтересами, коли вона починає цікавитися будовою власного тіла та інших людей. Воно включається у структуру образу Я. Дитина, чуючи від дорослих: «ти – хлопчик» або «ти – дівчинка», переосмислює ці найменування у зв'язку зі своїми статевими особливостями. Її безпосередньо цікавить власне тіло, статеві органи, вона ніяковіє при оголенні перед іншими людьми. У результаті виховного впливу у неї з'являється почуття ніяковості, сором'язливості.

Здебільшого сучасні діти рано розрізняють ознаки тіла хлопчика і дівчинки, засвоюють ставлення дорослих до оголеного тіла. Батьки, які ніяковіють під час перевдягання у присутності дитини, передають їй своє почуття ніяковості, і навпаки - природна поведінка формує спокійне сприйняття оголеного тіла. Деяких дітей збуджує вид оголених батьків, вони проявляють спрямований інтерес до нього. Інтерес до статевих органів також може виявлятися у малюнках, де діти зображують їх.

Однак багато дітей дошкільного віку не знають про фізичні відмінності людей, не бачать їх, не сприймають відмінностей статі, дивлячись на оголену натуру, навіть коли їм пропонують уважно роздивитися її, щоб правильно зобразити. Деякі діти, вперше побачивши оголених ляльок, відразу звертають увагу на відмінності в їхньому фізичному вигляді. Одні з них спокійно сприймають це, інші, соромлячись, опускають очі. Чим старші діти, тим сильніше вони переживають почуття сорому внаслідок споглядання оголених ляльок (відвертаються, закривають очі руками, не хочуть малювати запропоновану їм натуру).

Процес статевої самоідентифікації дитини представники наукових шкіл пояснюють по-різному. У тлумаченні цієї проблеми домінують такі теорії:

- теорія ідентифікації - її представники основними вважають психологічні механізми цього процесу, підкреслюють роль емоцій і наслідування, стверджуючи, що дитина несвідомо імітує поведінку представників своєї статі;
- теорія статевої типізації - ця теорія ґрунтується на концепції соціального научіння, пояснює статевоу ідентифікацію дією підкріплення: батьки та інші

люди заохочують маскулінну поведінку у хлопчиків; дівчатка отримують позитивне підкріплення фемінної поведінки. Спочатку дитина вчиться розрізняти диференційовані за статтю зразки поведінки, потім узагальнює цей досвід, переносить на нові ситуації, набуваючи вміння виконувати правила поведінки відповідно до своєї статі;

- теорія самокатегоризації - вона зосереджена на пізнавальних (когнітивних) аспектах цього процесу: дитина спочатку засвоює статеву ідентичність, визначаючи себе як хлопчика або дівчинку, а потім намагається поводитися відповідно до статевої належності.

На етапі раннього дитинства відбувається первинна ідентифікація, починає вибудовуватися статева самоідентичність. Статева самоідентичність (середньолат. *Indenticus* - той самий) - усвідомлення своєї належності до статі.

Культура статевої поведінки є результатом впливу стереотипів у сім'ї і найближчому оточенні дитини. За грамотного впливу дорослих у дитини формуватиметься адекватне ставлення до статевих відмінностей і ролей, стосунків між чоловіком і жінкою тощо. Дитина може ставити батькам і вихователям запитання про відмінності статей, походження дітей тощо.

Така природна допитливість повинна задовольнятися дорослими, які серйозно поставляться до запитань дітей, дотримуватимуться такту, враховуватимуть вік і психологічні особливості кожної дитини. Також ці питання діти обговорюють між собою.

Вихователь повинен знати позицію батьків щодо питань статевого виховання дітей і працювати насамперед з ними з метою подолання певних упереджень щодо цього.

Психологи вважають, що в сучасному суспільстві змінилися традиційні стандарти мужності (раніше чоловікові приписувалися активність, сила, впевненість, стриманість, підприємливість) та жіночності (від жінки очікували м'якості, слабкості, покірливості, залежності, пасивності, емоційності). Якщо розподіл ролей та набір чоловічих і жіночих ролей був полярним (чоловіки - це влада; жінки - це підпорядкування), то нині все більшого значення набувають взаєморозуміння, взаємозалежність та взаємодопомога. Це не означає, що в хлопчиків не варто виховувати суто чоловічих рис (емоційну стійкість, рішучість, бажання й готовність захистити слабкіших), а в дівчаток - суто жіночих (лагідність, турботливість, доброту), проте такі риси, як відповідальність, чесність, працьовитість, доброта, рішучість, сміливість, акуратність, терпимість, прагнення до мирного владнання конфліктів мають бути притаманні представникам обох статей.

Таким чином, сучасні пріоритети у вихованні дівчаток і хлопчиків полягають не у фіксуванні жорстких стандартів маскулінності чи фемінності, а у вихованні дітей різної статі, однаково здатних до самоствердження та реалізації власних можливостей; у пошуку шляхів побудови партнерських взаємин між хлопчиками й дівчатками, вихованні з представників кожної статі людяності, щирості, взаєморозуміння, взаємодоповнюваності.

Такий підхід до виховання дітей необхідно закладати в зміст системи роботи з формування світогляду особистості.

Отже, гендерне виховання - засвоєння знань про взаємини статей, формування культури статевої поведінки. Роль дорослого у формуванні психологічних основ статевого виховання дошкільників надзвичайно важлива. Оскільки від правильності побудови виховного процесу залежить статева самоідентифікація, засвоєння ролей чоловіка чи жінки, адекватне ставлення до статевих відмінностей. Провідне значення при цьому має сім'я і найближче оточення дитини, які виробляють стереотипи її поведінки.

Використання сучасних педагогічних технологій у гендерному вихованні дітей дошкільного віку

До сучасних педагогічних технологій у гендерному вихованні дітей дошкільного віку відносимо: організовані заняття - групові та індивідуальні; етичні бесіди відповідної тематики; проблемні ситуації; прогнозування життєво значимих ситуацій; ігри; ситуації спілкування з дітьми; прогулянки, екскурсії; театралізовані розваги; самостійну діяльність дітей.

Автори пропонують здійснювати роботу дотримуючись таких принципів:

- активності - використання будь-яких ситуацій у житті дитини для формування у неї правильних установок щодо своєї статі і вироблення відповідної рольової поведінки;
- реалістичності - формування реалістичного розуміння статевої диференціації;
- адресності - врахування не лише статі і віку дитини, а й її психічного та фізичного розвитку, соціального і культурного рівня;
- неперервності - послідовне врахування накопичених знань і соціального досвіду дитини, починаючи з раннього дитинства;
- правдивості - надання максимально правдивої інформації з урахуванням віку дитини та можливостей розуміння цієї інформації;
- довіри - базування відносин між дитиною та педагогом на довірі, яка можлива лише за умови серйозного ставлення педагога до інтересів дитини, її бажань та проявів статевої поведінки;
- моральної чистоти - виховання моральної особистості, у якій домінують якості, що формують хлопчика як майбутнього чоловіка, а дівчинку - як майбутню жінку.

Узагальнюючи ідеї виховання хлопчиків та дівчаток, акумульовані гуманістичною педагогікою доходимо висновку, що статево-рольова поведінка дітей формується у дитячому колективі.

Найбагатший досвід взаємодії з однолітками різної статі діти набувають у дошкільному закладі. І саме вихователі мають створити оптимальні умови для формування у дітей адекватної статево-рольової поведінки. Перед вихователями стоять такі завдання:

- формувати у дітей уявлення про відмінності у поведінці хлопчиків і дівчаток;
- розвивати способи взаємодії, притаманні жіночому і чоловічому типам поведінки;
- створювати умови для набуття досвіду чоловічої і жіночої поведінки;

- розвивати морально-вольові якості, характерні для хлопчиків (сміливість, рішучість, силу, витривалість тощо) і дівчаток (доброту, ніжність, співчутливість, чуйність тощо).

Робота з формування статевої поведінки у дітей проводиться вихователями у трьох напрямках:

- формування поведінки хлопчиків;
- формування поведінки дівчаток;
- формування способів взаємодії хлопчиків і дівчаток.

Організуючи різні види діяльності дітей, вихователі створюють умови, які сприяють формуванню уявлень хлопчиків про те, що у майбутньому вони стануть чоловіками, а чоловіки поведуться відповідно до своєї статі: у ситуаціях, коли вони спілкуються з природою, з предметами рукотворного світу, з людьми різної статі, вони покладають на себе найбільш складні, важкі, не цікаві, але необхідні обов'язки. Так вони виявляють свої найкращі чоловічі якості - силу, витримку, вміння долати труднощі, досягати мети, бути мужніми, витривалими тощо. Справжні чоловіки завжди беруть на себе роль захисника.

Вихователі створюють штучно чи використовують життєві ситуації, у яких хлопчики вчаться співвідносити свої дії з діями, характерними для їхніх тат та інших чоловіків. Хлопчики порівнюють і аналізують поведінку чоловіків під час різних ситуацій, наприклад: дозвілля на природі, проблеми у домашньому господарстві (виконання ремонтних робіт, перенесення важких речей), підготовка до сімейних свят тощо. Корисним для майбутніх чоловіків має стати досвід поведінки в екстремальних ситуаціях, якого вони набувають у відповідних іграх. Важливо навчити хлопчиків розв'язувати конфлікти мирним шляхом, не втрачаючи при цьому гідності.

У дівчаток вихователі формують уявлення про те, що у майбутньому вони стануть жінками, поведінка яких значно відрізняється від поведінки чоловіків. Жінки покладають на себе турботи і обов'язки, пов'язані зі створенням затишку в оселі, піклування про дітей та інших членів сім'ї, домашніх тварин, тощо. Така діяльність сприяє реалізації жінками своїх найкращих якостей, таких як: турботливість, уважність, терплячість, ніжність, лагідність тощо.

Під час різних життєвих ситуацій вихователі спонукають дівчаток до порівняння своїх дій з діями, характерними для їхніх мам та інших жінок. Ситуації для виховання жіночності у дівчаток можуть бути тими самими, що і для виховання мужності у хлопчиків, зокрема: дозвілля на природі, проблеми у домашньому господарстві (прибирання під час ремонту, догляд за помешканням, створення краси та затишку), підготовка до сімейних свят тощо. Дуже важливо сформувати досвід адекватної поведінки дівчаток у конфліктних ситуаціях.

Вихователі створюють чи використовують ситуації, у яких хлопчики і дівчатка набувають досвіду взаємодії та спілкування. Хлопчики під час взаємодії та спілкування з хлопчиками вчаться демонструвати силу, спритність, розум тощо, а з дівчатками - проявляти уважність, повагу, бажання надати допомогу тощо. Ситуації взаємодії виникають під час

спільної діяльності: ігор, малювання, перегляду книжок, чергування тощо. У дівчаток в таких ситуаціях також формується досвід спілкування як з дівчатками, так і з хлопчиками. З дівчатками вони обмінюються думками, судженнями про гарні предмети, книжки, музику, тварин, іграшки, а з хлопчиками - про цікаві, добрі чи жахливі факти, історії. Перебуваючи в оточенні хлопчиків, дівчатка вчаться проявляти доброту, турботливість, уважність.

Досвід взаємодії у різних життєвих ситуаціях формується у дітей через спільні дії з предметами (іграшками, квітами, книги книгами тощо) чи комунікації (обмін судженнями, думками, оцінками тощо). Завдання вихователя - демонструвати правильні способи взаємодії і розвивати у дітей здатність обирати у відповідній ситуації найбільш правильні з них. У ситуаціях, коли треба поступатися, вміти слухати та розуміти одне одного, бути вдячними за послугу, поважати думку іншого вихователя сприяє формуванню єдиних способів поведінки незалежно від статі дітей. Але право першого вибору завжди має залишатися за дівчинкою.

Дуже важливим аспектом роботи з тендерного виховання дітей є створення відповідного предметно-розвивального середовища, яке є умовою прояву статевої поведінки дітей, стимулює їх до вираження у повсякденні свого чоловічого чи жіночого образу.

Створюючи предметно-ігрове розвивальне середовище у групі дошкільного закладу, обов'язково слід подбати про осередки, у яких граються разом і дівчатка, і хлопчики. Тут розміщують атрибути до сюжетно-рольових ігор «Сім'я», «Магазин», «Поліклініка», «Бібліотека», «Лікарня» тощо. Разом з тим у групах для дітей старшого дошкільного віку вихователі створюють окремі, спеціально оформлені та обладнані куточки для дівчаток та хлопчиків. Саме у віці п'яти-семи років діти під час ігрової діяльності починають групуватися за статевим принципом. Такий «розподіл» дітей, з одного боку, сприяє формуванню жіночності у дівчаток і мужності у хлопчиків, а з іншого - підводить їх до розуміння необхідності спільних ігор.

Дослідники гендерного виховання виділяють провідну роль ігор та іграшок у формуванні майбутніх чоловіка і жінки. Психологи вважають, що з допомогою ігор та іграшок діти дошкільного віку оволодівають нормами і правилами життя у суспільстві. Саме в ігровій діяльності розвиваються їхні інтелект і емоції, уява і мовлення. Програючи сюжети з дорослого життя, моделюючи відносини «лікаря» і «хворого», «водія» і «пасажира», «матері» і «доньки», діти засвоюють соціальні норми поведінки.

Традиційно іграми, спрямованими на засвоєння своєї статевої ролі, для дівчаток є ігри «у доньки-матері», а для хлопчиків - «у війну». Гра з лялькою дає змогу дівчаткам засвоїти роль матері, яка доглядає за малюком. Ігри ж «у війну» дають змогу хлопчикам відчувати себе мужніми захисниками, виховувати чоловічі риси характеру.

У дітей, які не грають в ігри, що відповідають їхній статі, під час формування статевої поведінки стереотипів поведінки зазвичай виникають труднощі. Такі діти можуть стикатися з проблемами під час спілкування з

однолітками як свої, так і протилежної статі, їх самооцінка менш стійка і неадекватна.

Якщо дитина віддає перевагу іграм та іграшкам, у які зазвичай грають діти протилежної статі, вихователю варто звернути увагу на близьких людей, які її оточують, їх особливості, сімейну атмосферу, з'ясувати, які дитячі книжки і телевізійні передачі переглядають з дитиною батьки, чи є у дитини братик, сестричка, який характер стосунків між ними тощо. У дошкільному віці можна значно вплинути на формування гендера дитини.

Зупинимось на застосуванні гендерного підходу під час організації основних видів діяльності дошкільників. На жаль, жоден методичний посібник для вихователів дошкільних закладів не містить рекомендацій щодо тендерних підходів до хлопчиків і дівчаток. У чому ж вони мають проявитися, яка їх специфіка? Працюючи над цією проблемою, ми ретельно збирали відповідний досвід колег і набували власного. Роботу проводили у тісній співпраці з психологами.

Прослідкуємо за організацією пізнавальної діяльності. Специфіка пізнавального розвитку дівчаток і хлопчиків потребує диференційованого підходу до них під час організації пізнавальної діяльності. Так, у хлопчиків зазвичай переважає зорове сприйняття, у дівчаток - слухове. Дівчатка потребують детальнішого пояснення завдань, ніж хлопчики, для яких достатньо лише вказівки щодо принципу їх виконання.

У розвитку просторового мислення, формуванні навичок роботи з конструктором хлопчики зазвичай випереджають дівчаток. Тому доцільно активізувати розвиток просторового мислення у дівчаток під час спільної з хлопчиками конструкторської діяльності.

Під час занять вихователям не слід завжди вимагати повної відповіді від хлопчиків: у них швидкість мовлення (кількість слів, промовлених за одиницю часу) менша, ніж у дівчат. Не варто також вимагати від хлопчиків під час відповіді дивитися в очі педагогу. Адже це «жіночий» тип поведінки. Дівчатка зазвичай дивляться в очі педагогу, не відволікаються, кивають головою, шукають підтвердження правильності своєї відповіді, а хлопчики - дивляться вниз або в сторону, шепочуть собі під ніс, але це не означає, що вони не думають і не шукають рішень.

Особливу увагу на заняттях з розвитку мовлення варто приділяти читанню літературних творів та етичним бесідам за їхнім змістом. Образи героїв не лише мають бути художньо виразними й емоційно привабливими, а й демонструвати полярні еталони поведінки (боягуз - герой, працьовита - ледача тощо). Саме зміст художніх творів сприяє формуванню уявлень дітей про ідеали сімейних відносин.

Дуже важливо, щоб вихователь усвідомлював особливості «жіночого» оцінювання дітей. Зазвичай за однакових умов від педагога-жінки хлопчики частіше отримують негативні відгуки, ніж дівчатка. Це може призвести до формування у хлопчиків заниженої самооцінки. Ми намагаємося не допускати цього. Дівчаткам важливо, як (у якій формі, яким тоном) їх оцінили, а хлопчикам - що саме в їхній діяльності було оцінено.

На наш погляд організація ігрової діяльності потребує враховувати психологічні особливості дітей. Гендерний підхід передбачає відповідність методів керівництва іграми їх змісту і специфіці ігрової діяльності дітей різної статі. Необхідно задовольняти потребу хлопчиків у змаганнях і перемозі. «Перемогла дружба» - це не для них. Хлопчики старшого дошкільного віку потребують ігор, які сприяють становленню мужності. Це ігри з великою кількістю учасників, чіткою ієрархією «домінування - підпорядкування», конкуренцією і високим рівнем підпорядкування спільній меті, застосуванням фізичної сили у боротьбі за лідерство тощо. Дівчаток цікавлять ігри з меншою кількістю учасників, невисоким рівнем підпорядкування спільній меті. Лідерство дівчатка здобувають у перемовинах, а не силою.

Дуже важливий аспект гендерного підходу до керівництва ігровою діяльністю дітей - збагачення змісту ігор, у яких діти відпрацьовують модель поведінки, що відповідає їхній статі. У таких іграх діти ідентифікують себе з дорослими. Складність у тому, що вихователям-жінкам ближчі ігри сімейно-побутової тематики, у яких роль тата явно недостатня, а у «хлопчачих» іграх («у індіанців», «у війну» тощо) жінки бачать причину безглуздої біготні, агресивності і ставляться до них негативно. Ми намагаємося уникати такого специфічного ставлення до ігор хлопчиків. Необхідно розповідати і хлопчикам, і дівчаткам про суспільні та виробничі сфери зайнятості чоловіків, допомогти усвідомити їх значимість у сім'ї. Вихователю не слід усуватися від керівництва військовими іграми. Він має розширювати тематику ігор героїчного змісту - «Ковбої», «Космонавти», «Богатирі», «Пожежники», «Рятівники» тощо. Саме під час таких ігор хлопчики вчаться бути сміливими, безстрашними, долати труднощі. Роз'яснюючи дітям хід військових і героїчних ігор, слід робити акцент на тому, що персонажі допомагають тим, хто потребує допомоги, захищають Батьківщину. Тому ми для ігор пропонуємо використовувати предмети, які відповідають статі дітей.

Організуюючи спільні ігри, зокрема з сімейно-побутової тематики («Очікуємо гостей», «Сімейний відпочинок за містом» тощо) і ігри-драматизації за сюжетами казок, слід створювати ситуації, у яких дошкільники матимуть змогу перейнятися переживаннями героїв і співвіднести еталони моральної поведінки у казці зі своєю власною поведінкою. У таких іграх важливо подолати «роз'єднаність» ігрових угруповань хлопчиків і дівчаток, які зазвичай виникають через різницю їхніх ігрових інтересів.

Розглянемо організацію спільної трудової діяльності хлопчиків та дівчаток. Організуюючи спільну трудову діяльність, доцільно об'єднувати хлопчиків і дівчаток для виконання достатньо простих доручень, де треба проявити і фізичну силу (хлопчики), і акуратність, ретельність (дівчатка). Поступово діти вчаться самостійно розподіляти між собою трудові операції з урахуванням статі партнера.

Але не слід забувати про індивідуальні нахили та інтереси дітей. Іноді хлопчики із задоволенням і дуже вправно орудують голкою, а дівчатка -

молотком, і це не заважає їм у всіх інших ситуаціях виявляти свій «чоловічий» чи «жіночий» тип поведінки.

Отже, завданням вихователів є формування тендерної компетентності як складової життєвої компетентності дітей дошкільного віку. Розроблення та впровадження у практику роботи гендерно-освітньої технології сприяє розширенню тендерних компетенцій усіх учасників соціокультурної взаємодії - дітей, батьків, вихователів.